

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΦΙΝΙΤΖΑΣ

Δυο χιλιόμετρα στα νότια του χωριού Αγκαθιά Βεροίας βρίσκεται το ανδρικό μοναστήρι του Αγίου Αθανασίου Σφινιτζας, που υπάγεται σήμερα στη Μητρόπολη Βεροίας και Ναούσης.

Το τοπωνύμιο Σφινιτζα (Σφίντζα, Σφήνιτζα, Σφήνιτσα, Σφήνισσα, Σφήντζα) πιθανό να προέρχεται από τις σλαβικές λέξεις σφεντήτσα, που σημαίνει εικόνα (τόπος με εικόνα=μοναστήρι) ή σφήνια, που σημαίνει γουρούνι (τόπος που τρέφονταν γουρούνια)¹.

Πότε κτίστηκε το μοναστήρι αυτό δε μας είναι γνωστό. Η πρώτη μαρτυρία που έχουμε ανάγεται στα τέλη του 18ου αιώνα² και είναι ένα γράμμα του επισκόπου Κίτρου Ζαχαρία προς τον επίσκοπο Καμπανίας Θεόφιλο. Το γράμμα αυτό περιέχεται στον κώδικα 66 (φ. 85α-86α) του μοναστηριού των Βλατάδων Θεσσαλονίκης³.

Και αἰθίς τήν ὑμετέραν Πανιερότητα ἀδελφικῶς ἀσπαζόμενος προσκυνῶ. ὁ τὸ παρὸν ἐπιφέρων Ἱερομόναχος κὼρ Κοσμᾶς ἐπιστατεῖ ἐν ἀμύπτωχον μοναστήριον, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, κείμενον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μου· ὅπερ ὄν καὶ ὑπὸ χρέους ἐπτακοσίων γροσίων, κινδυνεύει ἀπολέσαι, καὶ ἅπερ ἔχει χοράφια. ὅθεν ὡς γνωστὸν καὶ τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν αὐτῆς χριστιανῶν, θάρρει ἀδελφικῶ παρακαλῶ τὴν σεβαστὴν μοι αὐτῆς πανιερότητα νὰ δεχθῆ εὐμενῶς, καὶ νὰ δώσῃ αὐτῷ ἄδειαν περιελθεῖν εἰς τὰ χωρία της, καὶ ψάλλειν ἁγιασμούς, χάριν ἐλέους καὶ βοηθείας· ἥς γενομένης, ἔχω σκοπὸν νὰ πωλήσω, καὶ μερικὰ ζῶα, ὅπου ἔχει, διὰ νὰ τὸ ἀπαλλάξω τῶν ἀλβανητικῶν χειρῶν. δὲν ἀμφιβάλλω λοιπὸν, ὅτι ἐμοὶ χαριζομένη, παρέξει ἄδειαν τῷ εἰρημένῳ πατῆ Κοσμᾶ, καὶ πάντως ἔξει τοὺς μισθοὺς ἔντε τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι παρὰ θεοῦ, παρ' οὗ καὶ τὰ ἔτη αὐτῆς εἰεν πλεῖστα καὶ παναίσια.

τῆς ὑμετέρας σεβαστῆς μοι πανιερότητος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ εἰς τοὺς δορισμοὺς πρόθυ(μος). ὁ Κύ(τρος) Ζαχαρίας. τῷ πανιερωτάτῳ σοφωτάτῳ τε, καὶ θεοπροβλήτῳ ἁγίῳ Καμπανίας κυρίῳ κυρίῳ θεοφίλῳ, τῷ σεβαστῷ μοι ἀδελφῷ ἀσπασίως εἰς Βεῶδιαν.

1. Για την ετυμολογία του τοπωνύμιου αυτού ιδές Γ ι ὠ ρ γ ο υ Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Σύνομη ιστορία του χριστιανισμού στην περιοχή της Βέροιας, Βέροια 1961, 59-60· πρβλ. και Α π ο σ τ ὸ λ ο υ Μ. Τ ζ α φ ε ρ ο π ο ὑ λ ο υ, Τουριστικός οδηγός Ημαθίας. Βέροια, Νάουσα-Αλεξάνδρεια-Περίχωρα, Θεσσαλονίκη 1969, 178.

2. Πρβλ. Σ., Σφήν(ι)τσα ή Σφήνισσα, «Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία» Παύλου Δρανδάκη, τ. 22, σ. 664β, όπου αναφέρεται ότι το μοναστήρι ιδρύθηκε κατά τα μέσα του ΙΘ' αιώνα.

3. Για τον κώδικα και για το Θεόφιλο Καμπανίας ιδές Α π ο σ τ ὸ λ ο υ Α θ. Γ λ α β ἰ ν α, Εγκύκλιος της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης υπέρ βοήθειας της ιεράς μονής Εικοσιφοινίσσης, «Μακεδονικά» 21 (1981) 351-352, 356, όπου και βιβλιογραφία.

Το γράμμα αυτό πρέπει να γράφτηκε στην αρχή της τελευταίας δεκαετίας του 18ου αιώνα, γιατί είναι γνωστό ότι ο Βελβενδιώτης (από το Βελβενδό) λόγιος Ζαχαρίας, που έγραψε το γράμμα, εκλέχτηκε επίσκοπος Κίτρους το Νοέμβριο του 1791 κατά το Σταυράκη Αριστάρχη Βέη¹, ενώ ο αποδέκτης του, λόγιος επίσης επίσκοπος Καμπανίας Θεόφιλος, πέθανε στα μέσα της ίδιας δεκαετίας.

Περίληψη του γράμματος αυτού έχουμε από το Σωφρόνιο Ευστρατιάδη, ο οποίος δέχεται ότι ο Ζαχαρίας διαδέχτηκε τον Ιγνάτιο και ο Κοσμάς το Ζαχαρία στην Επισκοπή Κίτρους². Η σειρά όμως αυτή (Ιγνάτιος, Ζαχαρίας, Κοσμάς) δεν είναι ορθή. Η σωστή σειρά είναι Κοσμάς, Ιγνάτιος, Ζαχαρίας. Ο Σταυράκης Αριστάρχης Βέης δεν αναφέρει τον Κοσμά. Ο εκδότης του επισκοπικού καταλόγου του Αριστάρχη Βέη αναφέρει πριν από τον Ιγνάτιο κάποιο Κωνστάντιο (1784)³, προφανώς όμως θα πρέπει να παρεμβάλουμε ανάμεσα στον Κωνστάντιο (1784) και τον Ιγνάτιο (1791) τον Κοσμά, εκτός αν ταυτίσουμε τον Κωνστάντιο με τον Κοσμά και δεχτούμε ότι ο Κωνστάντιος είναι λανθασμένη ανάγνωση του Κ ο σ μ ά ς⁴.

Για τον ιερομόναχο Κοσμά, τον ηγούμενο του μοναστηριού του Αγίου Αθανασίου, δεν έχουμε πληροφορίες. Στην πρόθεση του μοναστηριού, που είναι του 1830, ύστερα από τα ονόματα των αρχιερέων—*νεοφύτου, γερασίου, νεοφύτου, γρηγορίου των αρχιερέων*—αναγράφονται τα ονόματα των ιερομονάχων—*κοσμά, ανανίου, νικοδήμου, αγαπίου, χαλαλάμπου, αρσενίου, γερασίου, νικηφόρου, διονυσίου των ιερομονάχων*. Εάν ο Κοσμάς της πρόθεσης αυτής είναι το ίδιο πρόσωπο με τον Κοσμά του πιο πάνω γράμματος, πιθανώς αυτή η ταύτιση να αποτελεί μια ένδειξη ότι το μοναστήρι κτίστηκε στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα και πρώτος ηγούμενος χρημάτισε ο Κοσμάς. Από μια λειψανοθήκη, που βρίσκεται ακόμη στο μοναστήρι, φαίνεται ότι το 1814 ηγούμενος ήταν κάποιος Κοσμάς.

Ανάμεσα στα ονόματα των ιερομονάχων της πρόθεσης αναγράφεται και ο Νικηφόρος. Νικηφόρο είχε για πνευματικό του ο σπλαρχηγός του Ολύμπου Διαμαντής Νικολάου. Ο Νικόλαος Κασομούλης στα Απομνημονεύματά του αναφέρει: *Ένας άσκητης (ιερομόναχος) Νικηφόρος όνομαζόμενος τής μονής Σφινίτζης, εις τόν όποιον έξωμολογείτο ό Διαμαντής, και τόν πίστευεν, τόν παρήγγειλεν νά μή κάμη κανέν κίνημα τόν χειμώνα, παρά κατά τόν Ίούνιον (διά) νά άσφαλισθῆ πρώτον ό λαός*⁵. Από την εξέλιξη των γεγονότων

1. Ε μ μ α ν ο υ ή λ Ι. Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ί δ ο υ, Ανέκδοτος επισκοπικός κατάλογος Κίτρους, «Τιμητικόν Αφιέρωμα εις τον Μητροπολίτην Κίτρους Βαρνάβαν επί τη 25ετηρίδι της Αρχιερατείας του», Αθήναι 1980, 228, 230.

2. Σ ω φ ρ ο ν ί ο υ Ε υ σ τ ρ α τ ι ά δ ο υ, Ο Καμπανίας Θεόφιλος ο εξ Ιωαννίνων, «Ηπειρωτικά Χρονικά» 2 (1927) 262. Για δυο άλλα γράμματα του Ζαχαρία, που περιέχονται στον ίδιο κώδικα 66 των Βλατάδων, ιδές τις σ. 82 και 262 (πρβλ. και τη σ. 253) της μελέτης του Σωφρονίου.

3. Ε μ μ α ν ο υ ή λ Ι. Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ί δ ο υ, Ανέκδοτος επισκοπικός κατάλογος Κίτρους, ό.π., 228, 230.

4. Πρβλ. Α π ο σ τ ό λ ο υ Α θ. Γ λ α β ί ν α, Αρχιερείς Κασσανδρείας, «Μακεδονικά» 22(1982)245-246. Με αυτά πρέπει να συμπληρωθεί και ο επισκοπικός κατάλογός μου, Α π ο σ τ ό λ ο υ Α θ. Γ λ α β ί ν α, Επίσκοποι Κίτρους κατά την τουρκοκρατίαν επί τη βάσει των πηγών, «Μακεδονικά» 18 (1978) 82, όπου ο λόγος και για το Ζαχαρία.

5. Ν ι κ ο λ ά ο υ Κ. Κ α σ ο μ ο ύ λ η, Ενθυμήματα στρατιωτικά της επανάστασης των Ελλήνων 1821-1833. Προτάσσεται ιστορία του αρματολισμού. Εισαγωγή και σημειώσεις υπό Γιάννη Βλαχογιάννη, τ. 1, Αθήναι 1940, 188 και υποσ. 4· πρβλ. Γ ι ώ ρ γ ο υ Χ. Χ ι ο ν ί δ η, Σύντομη ιστορία του χριστιανισμού, ό.π., 60.

στην περιοχή του Ολύμπου είναι βέβαιο ότι η προτροπή του Νικηφόρου δεν εισακούστηκε, γιατί η επανάσταση στην περιοχή αυτή άρχισε στις 8 Μαρτίου 1822, όταν ο Κασομούλης και ο Διαμαντής, όπως και ο οπλαρχηγός του Ολύμπου Ντίμιτζας, προσπάθησαν με μικρή δύναμη 300 ανδρών να καταλάβουν την οχυρή θέση του Κολινδρού, στο βορειοανατολικό τμήμα των Πιερίων¹. Έτσι όσα αναφέρουν οι Χιονίδης «φαίνεται, λοιπόν, πως οι καλόγεροι του αγίου Αθανασίου έλαβαν μέρος στην επανάσταση βοηθώντας τον Διαμαντή κ.τ.λ. και γι' αυτό είναι μάλλον βέβαιο, πως κάηκε το 1822, όπως και τ' άλλα»², Τζαφερόπουλος «είναι μάλλον βέβαιο ότι το παλιό μοναστήρι καταστράφηκε από τους Τούρκους κατά την επανάσταση του 1822»³ και Κοκκίνης «το μοναστήρι καταστράφηκε το Εικοσιένα»⁴, χρειάζονται αποδείξεις.

Από το 1830 χρονολογείται η πρόθεση του μοναστηριού, που έγινε με έξοδα του ηγουμένου Νικηφόρου: *δηα εξόδου τουπανοσιοτατου και σοφδ μουσικολογιοτάτου κεπατέρα υμόν κάθν ηγούμενον κυριου κηρ νικηφόρου ιερομόναχον της αυτης μονις του αγιου αθανασίου-1830- κεόλες η άγιε ηρόνες κεκτήριον εισωτηριάν τόν...*

Φαίνεται ότι η διοίκηση του μοναστηριού από το Νικηφόρο δεν ήταν η ενδεδειγμένη, γι' αυτό τον Αύγουστο του 1839 ο πατριάρχης Γρηγόριος Στ' με γράμμα του όριζε τον ηγούμενο του Αγίου Παύλου στο Άγιον Όρος Στέφανο να διδάξει στο Νικηφόρο το κοινεβιακό πολίτευμα. Το γράμμα του πατριάρχη προς το Στέφανο, από το Αρχείο του μοναστηριού του Αγίου Παύλου, έχει ως εξής:

† Γρηγόριος έλέω θεου άρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης και οίκουμενικός πατριάρχης

† Οσιώτατε Άρχιμανδρίτα, και ήγουμενε του έν τῷ άγιωνύμω ὄρει του Άθωνος κειμένου ιεροῦ και σεβασμιου ήμετέρου πατριαρχικου και σταυροπηγιακου Κοινοβίου μοναστηριου του άγιου παύλου, τέκνον έν Κ(υρί)ω άγαπητόν τῆς ήμῶν μετριότητος κύρ Στέφανε, χάρις ειη σου τῆ δσιότητι, και ειρήνη παρὰ θε(ο)ῦ.

Ό τῆν παροῦσαν επιδιδούς σοι κύρ Νικηφόρος, ήγουμενος του έν τῆ επισκοπῆ Κύτρους ιεροῦ ήμῶν σταυροπηγιου του άγιου Άθανασίου τῆς Σφίνιτζας, μετακληθεις επίτηδες εις βασιλεύουσαν, και έμφανισθεις τῆ εκκλησία, και εξετασθεις παρ' αυτῆς περι του τρόπου του μοναδικου πολιτευματός του, επειδή εκ τῶν άπολογιῶν του, και εξ άλλων πληροφοριῶν, ανεφάνη έλλιπής, και εις οὔδέν ειδος άσκήσεως βάσιν έχων, και χερίζων οδηγίας, ενεκρίθη συνοδικῶς, δια νά έλθῃ εις τό ιερὸν τουτο μοναστήριον, και ὦν υπό τῆν οδηγίαν σου νά γυμνασθῆ εις έν ειδος μοναδικου πολιτευματος, ὡπερ αν ήθελεν εγκρίνη μόνος.

Εις τῆν απόφασιν ταύτην τῆς εκκλησίας εκλιπε μετά προθυμίας τόν αυχένα, και ιδὸν μετά τῆν επιστροφῆν του εις τό εκεί μοναστήριον, και τῆν διευθέτησιν τῆς υποθέσεώς του έν όητῆ προθεσμία ξερχεται εις τό κοινόβιον τουτο, δια νά λάβῃ τās οδηγίας σου.

Όθεν γράφοντες δια τῆς παρούσης πατριαρχικῆς ήμῶν επιστολῆς, εντελλόμεθα, προτρεπόμενοι τῆν δσιότητά σου, ὡπως, άμα έλθόντα εις τά αυτόσε, δεχθῆς μετά πάσης χαρῆς

1. Β α σ. Σ φ υ ρ ό ρ ε ρ α, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Εκδοτική Αθηνών), τ. ΙΒ', Αθήναι 1975, 233.

2. Γ ι ώ ρ γ ο υ Χ. Χ ι ο ν ί δ η, Σύντομη ιστορία του χριστιανισμού, ό.π., 60.

3. Α π ο σ τ ό λ ο υ Μ. Τ ζ α φ ε ρ ο π ο ύ λ ο υ, Τουριστικός οδηγός Ημαθίας, ό.π., 176.

4. Σ π ύ ρ ο υ Κ ο κ κ ί ν η, Τα Μοναστήρια της Ελλάδος. Οδηγός-Ιστορία-Θησαυροί-Βιβλιογραφία με παράρτημα δεκαπέντε κειμένων και στατιστικών πινάκων, Αθήνα 1976, 49.

και ἀγάπης ἀδελφικῆς, και ἔχων παρὰ σεαυτῶ, και ἐξετάζων τὰ κατ' αὐτόν, καθ' ἣν ἔχεις ἰκανότητα, ἀποπληρώσης τὰς ἐλλείψεις του, και γυμνάσης εἰς ἓν εἶδος ἀσκήσεως, τὸ ὁποῖον μόνος ἤθελεν ἐγκρίνει, ὥστε γυμνασθεῖς οὗτος, μήτε ἑαυτόν, μήτε ἄλλους βλάβη ψυχικῶς, προξενῶν προσέτι και σκάνδαλον τῷ χριστωνύμῳ πληρώματι.

Εἴη δὲ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις μετὰ τῆς δσιότητός σου:—
αωλθ'. Αἰγούστου κα'.

† 'Ο Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χ(ριστ)ῷ εὐχέτης (ὑπογραφή)¹.

Τον Ιούλιο του 1846 εκδόθηκε η «μετριότης» για το Νικηφόρο από τον πατριάρχη Ἀνθιμο. Η μετριότητα αυτή σώζεται στο μοναστήρι του Αγίου Αθανασίου, όπου σώζονται και αρκετά (πάνω από δέκα) τουρκικά έγγραφα κυρίως του 19ου αιώνα. Ἄλλα από αυτά είναι μεταφρασμένα στα ελληνικά και ἄλλων δίνεται μόνο περίληψη στα ελληνικά. Τέλος, από τη βιβλιοθήκη του μοναστηρίου απέμειναν ορισμένα πράγματα². Συστηματική μελέτη, που σε μένα στάθηκε αδύνατη, των τουρκικών εγγράφων, των ενθυμήσεων τῶν διαφόρων λειψανοθηκῶν του μοναστηρίου και των ἄλλων ενθυμήσεων των βιβλίων³, θὰ πλουτίσει κάπως τις γνώσεις μας και θα δια φωτίσει μερικές πτυχές της ιστορίας του ιεροῦ αὐτοῦ καθιδρύματος.

Το μοναστήρι ανακαινίστηκε τον Απρίλιο του 1873, ὅπως φαίνεται από την υπέρθυρη επιγραφή που σώζεται στην είσοδο του κυριακοῦ και την επιγραφή της πύλης εισόδου του τείχους που περιβάλλει το μοναστήρι⁴. Το κτίριο πάλι ανακαινίστηκε το 1900 σύμφωνα με επιγραφή που σώζεται ἀκόμη.

Στις αρχές του αἰώνα μας, στη διάρκεια του μακεδονικοῦ ἀγῶνα, ο Ἕλληνας στρατιωτικός καπετάν Ακρίτας (Κωνσταντῖνος Μαζαράκης-Αιινιάν), συνοδευόμενος ἀπὸ το Σοχινό (ἀπὸ το Σοχὸ Θεσσαλονίκης) επιθεωρητὴ σχολείων Βαγγέλη Παπαζαχαρία, ἦρθε στο μοναστήρι και προσπάθησε να δημιουργήσει σ' αὐτὸ ἀποθήκη ὀπλων και πολεμοφοδίων, χωρὶς ὅμως ἐπιτυχία, γιατί ο ηγούμενος του μοναστηριοῦ φοβήθηκε και δεν ἐπέτρεψε να πραγματοποιηθεῖ ο στόχος αὐτός. Οχτώ χρόνια ἀργότερα, στις 17 Οκτωβρίου 1912, ο ελληνικός στρατός κατέλαβε και το μοναστήρι του Αγίου Αθανασίου. Ο Κωνσταντῖνος Μαζαράκης-Αιινιάν στα Απομνημονεύματά του περιγράφει την πρώτη ἐπίσκεψή του στο μοναστήρι (Δεκέμβριος 1904), καθώς και τη δεύτερη το 1912. Στη δεύτερη αὐτή

1. Περίληψη του γράμματος ἀπὸ τον Κ ρ ι τ ω ν α Χ ρ υ σ ο χ ο ῖ δ η, Ἱερὰ Μονὴ Α-γίου Παύλου. Κατάλογος του ἀρχείου, «Σύμμεικτα» 4 (1981) 55. Το ἴδιο γράμμα στις αρχές του αἰώνα μας εἶδε και ο ἀρχιμ. Κ α λ λ ῖ ν ι κ ο ς Δ ε λ ι κ ἄ ν η ς, Περιγραφικός κατάλογος των εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ σωζομένων ἐπισήμων ἐκκλησιαστικῶν ἐγγράφων περὶ των εν Αθω μονῶν (1630-1863). Καταρτισθεῖς κελεύσει της Α.Θ.Π., του Οικουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ του Γ', εν Κωνσταντινουπόλει 1902, 49, στον κώδικα ΙΘ', σ. 155, στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, δε διάβασε ὅμως σωστά το μοναστήρι και ἐτσι ο Νικηφόρος ἀπὸ ηγούμενος του Αγίου Αθανασίου της Σφινίτζας ἐγινε ηγούμενος της Εικοσιφοινίσσας του Παγγαίου: «Γράμμα τῷ Κοινοβιάρχη Ἀγίου Παύλου Στεφάνῳ, ἵνα διδάξη τῷ στελλομένῳ ἡγουμένῳ τῆς Εικοσιφοινίσσης Νικηφόρῳ το Κοινοβιακόν πολίτευμα. 1839. Αἰγούστῳ. (Κώδ. ΙΘ' 155)».

2. Πρβλ. Α π ο σ τ ὸ λ ο υ Π. Τ ζ α φ ε ρ ο π ο ὄ λ ο υ, Τουριστικός ἀγωγὸς Ημαθίας, ὁ.π., 177.

3. Πρβλ. Γ ῖ ῳ ρ γ ο υ Χ. Χ ι ο ν ῖ δ η, Σύντομη ἱστορία του χριστιανισμοῦ, ὁ.π., 60.

4. Πρβλ. Α π ο σ τ ὸ λ ο υ Μ. Τ ζ α φ ε ρ ο π ο ὄ λ ο υ, Τουριστικός ἀγωγὸς Ημαθίας, ὁ.π., 176· Σ π ὺ ρ ο υ Κ ο κ κ ῖ ν η, Τὰ Μοναστήρια της Ἑλλάδος, ὁ.π., 49.

επίσκεψή του, που εσήμαινε και την απελευθέρωση της περιοχής, ο καπετάν Ακρίτας συνάντησε τον ηγούμενο του μοναστηριού, τον ίδιο ηγούμενο που το 1904 αρνήθηκε να τον βοηθήσει για να καταστήσει το μοναστήρι αποθήκη πολεμικού υλικού. Αξίζει, νομίζω, να παραθέσω εδώ ολόκληρο το κείμενο από τις αναμνήσεις του καπετάν Ακρίτα:

‘Ολίγας ημέρας βραδύτερον, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1904, ἀποφασίζω νὰ ἐξέλθω καὶ πάλιν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὸ Προξενεῖον, ὅπου εὐρισκόμην, καὶ νὰ μεταβῶ εἰς τὴν Μονὴν Σφηνίτσης, κειμένην παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀλιάκμονος, εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν παραφυάδων τοῦ Ὀλύμπου, ἵνα τὴν καταστήσωμεν ἀποθήκην ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων. Τὰ βουνὰ γύρω χιονισμένα. Ἐφόρεσα δερματίνην ἐνδυμασίαν καὶ πῆρα καὶ ἓνα κνηγετικὸ ὄπλο μαζί με τὸν Βαγγέλην Παπαζαχαρίαν, κνηγὸν ἐκ τοῦ Σωχοῦ (μοῦ τὸν ἐσύστησεν ὁ ἀδελφός μου, δὴθεν ἐπιθεωρητὴς σχολείων).

Θὰ ἐπερνούσαμεν ὅλο τὸ Ρουμλούκι, ὅπου θὰ συνηγτώμεθα εἰς τι χωρίον μετὰ τὸν γνωστὸν ἰατρὸν Ἀντωνάκην, εὐφρόνεστατον Πηλιορίτην ἐγκατεστημένον ἐκεῖ, φίλτατον δὲ τῶν Τούρκων τσιφλικούχων καὶ ἰδίως τοῦ Ραχμηῆ Μπέη. Ἐκεῖθεν ἐλάβομεν πληροφορίας καὶ, ἀφοῦ ἐκοιμήθημεν εἰς τὸ χωρίον, ἐτραβήξαμεν μόνοι διὰ τὸ μοναστήρι. Ὅλα ἦσαν ἄσπρα ἀπὸ τὸ χιόνι. Φυσικὰ οὔτε μίαν βολὴν δὲν ἐρριζάμεν, ἂν καὶ ἐβλέπαμεν πολλὰ πουλιὰ εἰς τὸν δρόμον. Τέλος ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Μονήν, ὑψηλὰ εἰς στενόν, ὅπου ἡ διάβασις ἀπὸ Κατερίνης πρὸς Ρουμλούκι διὰ τῶν ὄρεων.

Συνήτησα τὸν γέροντα ἡγούμενον καὶ ὠμιλήσαμεν διὰ πολλὰ ζητήματα. Μετὰ τὸ φαγητόν, κατὰ τὸ βράδυ, ἤρχισα νὰ τοῦ ἐξηγῶ τὰ τῆς παρασκευῆς μας διὰ τὸν ἀντιβουλγαρικὸν ἀγῶνα καὶ ἂν θὰ ἐδέχετο νὰ κάμωμεν τὸ μοναστήρι του, ποῦ κανεὶς δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποπτευθῆ, ἀποθήκην πυρομαχικῶν καὶ ἐφοδίων διὰ τὰ ἀναρτητικὰ σώματα ποῦ θὰ ἐσχηματίζαμεν. Μοῦ ἔκαμεν ἐντύπωσιν ὁ τρόμος του. Ἐσηκώθη κατακόκκινος, διαμαρτυρούμενος ὅτι θὰ βάλω φωτιά εἰς τὸ μοναστήρι. Μόνον ποῦ δὲν με ἐξεδιώξε, καὶ ἦταν μεσάνυχτα. Ἀλλὰ τὰ ξημερώματα, χωρὶς νὰ χαιρετήσω κανέναν ἐφεύγαμεν δρομαῖοι μέσα εἰς τὸ χιόνι μετὰ τὸν Βαγγέλην, ποῦ ἐφοβεῖτο νὰ μᾶς προδώσῃ ὁ γέροντας εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἐπέρασαν χρόνια καὶ ἦλθε ὁ πόλεμος τοῦ 1912. Ἦμουν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Προσκόπων τῆς VII Μεραρχίας εἰς τὰ Στενὰ τῆς Πέτρας, παρὰ τὴν Κατερίνην-Ὀλυμπον. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Κατερίνης ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ἐνὸς τάγματος Εὐζωνικοῦ καὶ τῶν Προσκόπων, ἵνα βαδίσωμεν διὰ τῶν Στενῶν τῆς Μονῆς Σφηνίτσης πρὸς τὸν Ἀλιάκμονα. Ἦμουν περιχαρὴς διότι θὰ ἔβλεπα ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια τὰ ἴδια μέρη, ποῦ πέρασα ὡς ἀντάρτης. Ἐπλησιάσαμεν εἰς τὸ μοναστήρι καὶ ἔτρεξα ἀμέσως μέσα νὰ ρωτήσω, ἂν ἔζη ὁ γερο ἡγούμενος. Πράγματι μοῦ παρουσιάζεται ἓνας γέρον ἐνενηκοντούτης μετὰ κάτασπρην γενειάδα. Ἀνεγνώρισα τὸν παλαιόν μου φίλον καὶ ἤρχισα νὰ τοῦ διηγῶμαι τὰ παλαιὰ. «Θυμᾶσαι ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια ἓνα νέο κνηγό, ποῦ ἦλθε νὰ σὲ παρακαλέσῃ νὰ κάμης τὸ μοναστήρι σου ἀποθήκην ὅπλων διὰ τοὺς ἀντάρτας καὶ τὸν ἔδιωξες; Ἐγὼ ἤμουν». Σχεδὸν πέφτει εἰς τὰ γόνατα καὶ με φιλεῖ. «Συγχώρησέ με, παιδάκι μου, ποῦ νὰ τὸ φανταζόμουν ὅτι ἦσουν ἀξιωματικός, τότε ποῦ μᾶς κατεδίωκον οἱ Τούρκοι καὶ ποῦ νὰ φαντασθῶ, ὅτι τόσον γρηγορὰ θὰ ἔρχονταν καὶ γιὰ μᾶς ἡ ἐλευθερία. Εὐλογημένοι νὰ εἴστε», καὶ ἤρχισε νὰ κλαίῃ¹.

Απὸ το 1923 μέχρι το 1930 λειτούργησε στο μοναστήρι ορφανοτροφεῖο ἀρρένων ὁ «Ὀλυμπος» με τὴν ἐπίβλεψη ἀγγλικῆς σωματείου².

1. Κ(ωνσταντίνου) Ι(ωάννου) Μ(αζαράκη) - Α(ι)ν(ιά)ν(ος), Ο Μακεδονικός Αγών (Αναμνήσεις), Θεσσαλονίκη 1963, 30-31. Πρβλ. Γ(ι)ώ(ργ)ο(υ) Χ(ι)ο(ν)ί(δ)η, Σύντομη ιστορία του χριστιανισμού, ὁ.π., 60.

2. Σ., Σφίν(ι)τσα ἢ Σφίνισσα, «Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία» Παύλου Δραν-

Μετά το 1950 ανακαινίστηκαν αρκετά οικοδομήματα του μοναστηριού με τη φροντίδα όλων των αρμοδίων και ιδιαίτερα του ηγουμένου Σπυρίδωνος¹ και την προσπάθεια αυτή συμπλήρωσε ο ηγούμενος Θεόφιλος Μαυρομάνος. Το 1968 ανακαινίστηκε το καθολικό του μοναστηριού² και έγιναν προσπάθειες να αξιοποιηθεί η κτηματική του περιουσία—τα χωράφια του μοναστηριού ενοικιάζονται από τους κατοίκους του γειτονικού χωριού Αγκαθιά—οι προσπάθειες όμως αυτές δύσκολα μπορούν να καρποφορήσουν αφού το μοναστήρι σήμερα δε διαθέτει ηγούμενο. Εκτάκτως μόνο ορισμένες Κυριακές έρχεται ιερέας για να τελέσει τη θεία λειτουργία στο μοναστήρι, το οποίο αυτή τη στιγμή έχει ένα μόνο μοναχό γέροντα.

Ο ναός του μοναστηριού είναι αφιερωμένος στο Μέγα Αθανάσιο και πανηγυρίζει στις 2 Μαΐου αλλά και τις 14 Σεπτεμβρίου. Τώρα το μοναστήρι υπάγεται στη Μητρόπολη Βεροίας και Ναούσης. Από το παλιό μοναστήρι σώζονται το τέμπλο, το δεσποτικό, που *επεχρυσώθη δι' εξόδων προηγουμένου Χρυσάνθου 1914*, καθώς και τα δυο εικονοστάσια, όλα ξυλόγλυπτα αρκετά καλής τέχνης³. Πολύ σωστά γράφτηκε ότι στον καιρό του Κολινδρινού Παπαχρυσάνθου το μοναστήρι γνώρισε τη μεγαλύτερη προκοπή, χάρη και στη συνδρομή των Κολινδρινών, που το ενίσχυσαν με κάθε τρόπο⁴.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΘ. ΓΛΑΒΙΝΑΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Πριν από μερικά χρόνια, κατά τη διάρκεια επιγραφικής και τοπογραφικής έρευνας στην κοιλάδα του Στρυμόνα, ανακάλυψα στο σημ. χωριό Χρυσός (Τοπόλιανη) — περίπου 10 χλμ. ανατολικά της πόλης των Σερρών — μια ανέκδοτη ενεπίγραφη πλάκα εντοιχισμένη πλάι στην είσοδο ενός εγκαταλειμμένου παλιού σπιτιού που χρησιμοποιείται σήμερα από τον ιδιοκτήτη του σαν αποθήκη. Η πλάκα είναι από υπόλευκο μεσόκοκκο κρυσταλλικό μάρμαρο, το οποίο είναι φανερό ότι εξορύχτηκε από το γειτονικό λατομείο του αρχαίου «Μονοίκου» (κοντά στο σημ. χωριό Άγιο Πνεύμα)⁵. Δυστυχώς η πλάκα είναι σπασμένη και δε φαίνονται πουθενά στους τοίχους του σπιτιού εντοιχισμένα τα υπόλοιπα κομμάτια της, πράγμα που σημαίνει ότι είχε βρεθεί πιθανώς σπασμένη στον τόπο απ' όπου έγινε η λιθαγωγία. Από την πλάκα λείπουν βασικά δυο κομμάτια: ένα μικρό κομμάτι από

δάκη, τ. 22, σ. 664β. Περισσότερα ιδές Νίκο υ Α δ α λ ό γ λ ο υ, Το χρονικό των Ολυμπίων. Αφιέρωμα, Θεσσαλονίκη 1978.

1. Γίωργου Χ. Χιονίδη, Σύντομη ιστορία του χριστιανισμού, ό.π., 60.

2. Αποστόλου Μ. Τζαφεροπούλου, Τουριστικός οδηγός Ημαθίας, ό.π., 176· πρβλ. Σπύρου Κοκκίνη, Τα Μοναστήρια της Ελλάδος, ό.π., 49.

3. Αποστόλου Μ. Τζαφεροπούλου, Τουριστικός οδηγός Ημαθίας, ό.π., 176, 177· πρβλ. Σπύρου Κοκκίνη, Τα Μοναστήρια της Ελλάδος, ό.π., 49.

4. Κλεοπάτρας Πολύζου-Μαμέλη, Ιστορία του Κολινδρού με ευρύτατη επισκόπηση γεωγραφική, ιστορική, εθνολογική της Πιερίας, Θεσσαλονίκη 1972, 250.

5. Σχετικά με το λατομείο αυτό βλ. Δ. Σαμάρη, Το λατομείο μαρμάρου του αρχαίου Μονοίκου (:) του Οδομαντικού, «Μακεδονικά» 18 (1978) 226 κ.ε.

τη δεξιά πλευρά της κι ένα μεγαλύτερο κομμάτι από το πάνω μέρος της. Το σωζόμενο μέγιστο ύψος της πλάκας είναι 28 εκατ., το πλάτος της 32 εκατ. και το πάχος της—αν και δεν είναι ορατό—υπολογίζουμε ότι δεν πρέπει να ξεπερνά τα 15 εκατ. Αν λάβει κανείς υπόψη του παρόμοιες επιτύμβιες πλάκες που χαραχτήκαν σε καλλιτεχνικά εργαστήρια των Σερρών, καθώς και τις διαστάσεις των «κοιτών» (δηλ. των ιχνών από την εξόρυξη των αρχαίων δόμων) που διασώθηκαν στο λατομείο του «Μονοίκου»¹, θα πρέπει οι αρχικές διαστάσεις της πλάκας να ήταν περίπου 40 × 50-60 εκατ. Επομένως από το πάνω μέρος της πλάκας λείπει ένα κομμάτι ύψους 20-30 εκατ. Αυτό σημαίνει ότι στην πλάκα υπήρχε ίσως κι άλλος στίχος ή κάποιο ανάγλυφο κόσμημα (ρόδακας;).

Από την επιγραφή, που είναι χαραγμένη στην πλάκα, διαπιστώνει κανείς ότι πρόκειται για το επιτύμβιο κάποιας θρακικής οικογένειας. Στο σωζόμενο τμήμα της πλάκας διασώθηκαν έξι στίχοι της επιγραφής—γραμμένοι με φροντισμένη γραφή—, χωρίς να αποκλείεται το ενδεχόμενο να υπήρχε και έβδομος στίχος (ίσως με αναγραφή της χρονολογίας) στο πάνω κομμάτι της πλάκας που χάθηκε. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο τρίτος από τους σωζόμενους έξι στίχους της επιγραφής είναι γραμμένος με μικρότερα γράμματα και φαίνεται καθαρά ότι χαραχτήκε μεταγενέστερα—με την ίδια φροντισμένη γραφή—στο διάστιχο που υπήρχε. Τα διάστιχα των κανονικών στίχων—χωρίς να υπολογίσουμε τον παρένθετο μεταγενέστερο στίχο—κυμαίνονται από 2,5 ως 3 εκατ. Τα γράμματα έχουν όλα ακρεμόνες και το ύψος τους κυμαίνεται από 3 ως 3,5 εκατ. Τα γράμματα πάλι του τρίτου (παρένθετου) στίχου έχουν ύψος γύρω στα 2 εκατ. Από τον τύπο των γραμμάτων της η επιγραφή χρονολογείται στο 2ο-3ο μ.Χ. αιώνα. Το κείμενό της, με τις συμπληρώσεις που προτείνουμε, είναι το παρακάτω:

[Κε]ίλης Π[υ]-
[ρ]ουβρέους·
[Πυρ]ουβρες πατήρ
χαίρε· χαίρε
[καί] σὺ παροδί-
[τα· Μ]ατα μήτηρ.

Στ. 1-3: Στους στίχους αυτούς αναγράφονται τα ονόματα του νεκρού και του πατέρα του. Το όνομα του νεκρού θα πρέπει, κατά τη γνώμη μας, να συμπληρωθεί ως [Κε]ίλης. Ωστόσο δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να πρόκειται για το σύνθετο όνομα *Δουσκελής*, που το πρώτο συνθετικό του Δουσ- θα υπήρχε στο πάνω κομμάτι της πλάκας που λείπει. Κι αυτό, γιατί σε επιγραφή από το γειτονικό χωριό Ν. Σούλι (Σουμπάσκιοϊ) μνημονεύεται το σύνθετο όνομα *Δουσκελής*², που το δεύτερο συνθετικό του -κελής δεν είναι παρά άλλος τύπος του ίδιου ονόματος -κειλής. Γενικά το όνομα *Κειλής* (ή *Κειλας*, *Κελας*, *Κελος*, *Κιλας*, *Κίλις*, *Κιλος*), που απαντά αρκετές φορές σε επιγραφές της Θράκης, θεωρείται θρακικό³. Η άποψη μάλιστα αυτή ενισχύεται κι από το γεγονός ότι το όνομα αυτό μαρτυρείται συνήθως ως δεύτερο συνθετικό καθαρά θρακικών σύνθετων ονομάτων (π.χ. Βαστο-κειλας, Βειθυ-κειλής, Γενι-κειλας κ.λ.). Θα πρέπει όμως εδώ να σημειωθεί ότι υπήρχε και μακε-

1. Βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, ό.π., 231.

2. Βλ. D. S a m s a r i s, Une inscription grecque inédite de la région de Serrès mentionnant un nouveau nom de personne thrace, «Linguistique Balkanique» 25 (1982) 3, 43-45.

3. Βλ. D. D e t s c h e w, Die thrakischen Sprachreste, Wien 1957, 237-238. V l. G e o r g i e v, Trakite i tehniyat ezik, Sofija 1977, 83.

δονικό ανθρωπωνύμιο Κίλλης¹, καθώς και παρόμοιο μικρασιατικό (Κίλης, Κίλας, Κίλλη)², που είναι πιθανό ότι προήλθαν από την ίδια ινδοευρωπαϊκή ρίζα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, τόσο για την ιστορία της ελληνικής γλώσσας όσο και για την ανθρωπωνυμολογία, παρουσιάζει το όνομα *Πυρουβρες*, που φέρει ο πατέρας του νεκρού. Για την ιστορία της ελληνικής γλώσσας το ενδιαφέρον βρίσκεται στην κατάληξη του ονόματος. Συγκεκριμένα από τη γενική πτώση του ονόματος (Πυρουβρεως) που μας παραδόθηκε στο δεύτερο στίχο της επιγραφής, διαπιστώνει κανείς ότι η ονομαστική του κανο-

Η ανεπίγραφη πλάκα από το «Ζηλί» που είναι σήμερα εντοιχισμένη σε σπίτι του χωριού Χρυσός (Σερρών)

νικά θα πρέπει να ήταν Πυρουβρ-ης (σύμφωνα με τα ελληνικά τριτόκλιτα ονόματα Ἄγαθοκλῆς -έους, Διοκλῆς -έους, Ἡρακλῆς -έους κ.λ.)³ και όχι Πυρουβρ-ες, όπως αναφέρεται στην επιγραφή (τρίτο στίχο). Αυτό σημαίνει δηλ. ότι το ε στην κατάληξη -ες του θρακικού αυτού ονόματος είναι μακρό και αντιστοιχεί στο φωνήεν η (δηλ. -ἔς αντί -ης). Με άλλα λόγια στην επιγραφή αυτή έχουμε ένα σπάνιο φαινόμενο αρχαϊσμού (ξ=η), γιατί είναι γνωστό ότι γενικά στις ελληνικές επιγραφές έπαψε να χρησιμοποιείται το ε αντί του η ήδη από τον 4ο π.Χ. αιώνα⁴. Ένα άλλο παράδειγμα παρόμοιου αρχαϊσμού (ξ=η)—όχι όμως σε κατάληξη—μας διέσωσε μια επιγραφή ρωμαϊκών χρόνων από τη Φιλιππούπολη, όπου αναγράφεται *υποθέμασιν* αντί *υποθήμασιν*⁵. Τα δυο αυτά παραδείγματα τέτοιου αρχαϊσμού

1. Βλ. O. H o f f m a n n, *Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum*, Göttingen 1906, 195 και 209.

2. Βλ. L. Z g u s t a, *Kleinasiatische Personennamen*, Prag 1964, 230-231.

3. Πρβ. και το θρακικό όνομα (θηλ.) Μουκακακης, -εως.

4. Βλ. S. R e n e i n a c h, *Traité d'épigraphie grecque*, Paris 1885, 262.

5. IGB, III, 903.

(Ξ=η) είναι τα μοναδικά, απ' όσο ξέρουμε, από ολόκληρο το θρακομακεδονικό χώρο. Έχουμε όμως ορισμένα παρόμοια παραδείγματα σε επιγραφές ρωμαϊκών χρόνων της γειτονικής Μ. Ασίας, όπως Ατῆς (=Ατης)¹, Αφιαδῆς (=Αφιαδης)² κ.λ.

Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει το όνομα Πυρουβρες και για τη θρακική ανθρωπωνυμολογία, γιατί πρόκειται για ένα σύνθετο θρακικό όνομα (Πυρου-βρες), το οποίο μαρτυρείται για πρώτη φορά στην επιγραφή αυτή του Χρυσού. Το πρώτο συνθετικό του ονόματος (Πυρου-) μας είναι γνωστό και από άλλα σύνθετα θρακικά ονόματα, όπως Πυρουμηρουλας, Πυρου-ρηδης, Πυρου-σαλα³. Επίσης συχνά απαντά στις επιγραφές και ο μεγεθυντικός τύπος του Πυρούλας (θηλ. Πυρούλα)⁴. Το δεύτερο όμως συνθετικό του ονόματος -βρες (=βρης) είναι πολύ σπάνιο στη θρακική ανθρωπωνυμολογία. Απαντά μια ακόμη φορά σε δημοσιευμένη επιγραφή (ρωμαϊκής εποχής) της Αμφίπολης⁵, ως δεύτερο πάλι συνθετικό ενός θρακικού ονόματος (Δι-βρης ή Δι-βρες;), το οποίο παραμένει ως τώρα αθησαύριστο στα λεξικά της θρακικής γλώσσας και στα συμπληρώματά τους. Το άγνωστο αυτό θρακικό όνομα -βρες θα πρέπει ίσως να σχετιστεί ετυμολογικά με τα γνωστά θρακικά τοπωνύμια Βρε⁶, βρια⁷ (ή Βρεα)⁸ και Βρε-ιεοφραγα⁹. Έγκυρη όμως γνώμη για την ετυμολογία του ανθρωπωνύμιου -βρες θα μπορούσαν να δώσουν μόνο οι γλωσσολόγοι.

Στ. 4-5: Ο τύπος «Χαίρε· χαίρε [και] σὺ παροδίτα» δεν είναι τόσο συνηθισμένος στα επιτύμβια της περιοχής των Σερρών. Απαντά άλλες δυο φορές σε επιτύμβιες επιγραφές από τα σημ. χωριά Άνω Μέταλλα¹⁰ και Ν. Σούλι¹¹. Ενδιαφέρον πάντως παρουσιάζει το γεγονός ότι ο χαιρετισμός του νεκρού (ή καλύτερα των γονέων του) απευθύνεται προς τον «παροδίτη». Αυτό σημαίνει πρώτα πρώτα ότι το νεκροταφείο βρισκόταν πάνω σε κάποιο αξιόλογο δρόμο και έπειτα ότι οι περαστικοί («παροδίται») από το δρόμο αυτό—στη μεγαλύτερη τουλάχιστον πλειοψηφία τους—μπορούσαν να διαβάσουν την ελληνική επιγραφή, δηλ. ήταν ελληνόφωνοι¹².

1. Βλ. L. Z g u s t a, ό.π., 105.

2. Ό.π., 82.

3. Βλ. D. D e t s c h e w, ό.π., 386-387.

4. Σε επιγραφές των Σερρών (Μ. Δ ή μ ι τ σ α, Η Μακεδονία, αρ. 817), της περιοχής της Αμφίπολης (ΑΜ 33, 1908, 43, αρ. 3) κ.λ.

5. Βλ. L. H e u z e y - H. D a u m e t, Mission archéologique de Macédoine, Paris 1876, αρ. 100=Μ. Δ ή μ ι τ σ α, Η Μακεδονία, αρ. 858: «...../Γαίτου Ουελλ[είου]/ 'Απελλάτου/ του Δημητρίου του Δι/βρεους».

6. Κάστρο στη Ροδόπη (Π ρ ο κ ο π. Περί κτισμ., IV, 11).

7. Βρία=πόλη, βλ. D e t s c h e w, ό.π., 86-87. V l. G e o r g i e v, ό.π., 13, 71. P. K o l e d a r o v, On the initial type differentiation of inhabited localities in the Central Balkan Peninsula of ancient times, «Etudes Historiques» 3 (1966) 38-39.

8. Πόλη της Βισαλτίας (βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Ιστορική γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976, 106-107).

9. Mutatio (Itinerarium Hierosolymitanum, 603, 1).

10. Βλ. Γ. Κ α φ τ α ν τ ζ ή, Ιστορία της πόλεως Σερρών, Αθήνα 1967, αρ. 492: «[Δι]-ονύσιος Διοσκουρίδου /ήρωσ, χαίρε· χαίρε και σὺ παροδείτα/ ...κ.λ».

11. D. S a m s a r i s, ό.π., 44: «... χαίρε· χαίρε και σὺ πα(α)ροδίτα».

12. Για τη σημασία της λέξης «παροδίτης» στα επιτύμβια βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Ο εξελληνισμός της Θράκης κατά την Ελληνική και Ρωμαϊκή Αρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1980, 296-297.

Στ. 6: Το όνομα της μητέρας *Ματα* είναι πολύ σπάνιο στη θρακική ανθρωπωνυμολογία. Ως τώρα μας ήταν γνωστό ένα μοναδικό παράδειγμα του ονόματος αυτού από επιγραφή, που βρέθηκε κοντά στα δυτικά όρια της επικράτειας της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων¹. Επίσης, σε επιγραφή που βρέθηκε στην Εύβοια μας παραδόθηκε το θρακικό όνομα *Ματ[ι]α*², που θεωρείται άλλος τύπος του ονόματος *Ματα*.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες του Δημ. Πρασά—ιδιοκτήτη του παλιού σπιτιού—, που τις επιβεβαίωσαν και πολλοί άλλοι χωρικοί, η ενεπίγραφη πλάκα είχε μεταφερθεί εδώ γύρω στα 1930-1935 από την τοποθεσία «Ζηλί» (ή «Ζελί»), που βρίσκεται ανάμεσα στα σημ. χωριά Χρυσός και Άγιο Πνεύμα. Το «Ζηλί» είναι ένας απόκρημνος βραχώδης λόφος, που υψώνεται στη δυτική όχθη ενός χειμαρρού³. Στην επίπεδη κορυφή του λόφου αυτού είχαμε εντοπίσει, πριν από 15 περίπου χρόνια, με βάση τα όστρακα αγγείων και τα νομίσματα που βρέθηκαν εκεί, τη θέση ενός πολισματος που είχε ακμάσει κατά τη ρωμαϊκή και βυζαντινή εποχή⁴. Στα χρόνια της τουρκοκρατίας υπήρχε επίσης εδώ χριστιανικό χωριό, καθώς και δυο μετόχια της περιφέρειας Μονής του Τιμίου Προδρόμου Σερρών. Το χωριό εγκαταλείφθηκε το 1930 και οι κάτοικοί του εγκαταστάθηκαν στα γειτονικά χωριά Χρυσός και Ν. Σούλι⁵.

Το αρχαίο αυτό πόλισμα, που από το νεκροταφείο του προέρχεται η εντοιχισμένη ενεπίγραφη πλάκα του Χρυσού, βρισκόταν πάνω σ' έναν αρχαίο δρόμο (γνωστό στα χρόνια της τουρκοκρατίας με την ονομασία «καστρινόστρατα»), που ερχόταν από την περιοχή της σημ. Μεσορράχης και οδηγούσε στην πόλη των Σερρών (στο «κάστρο» όπως λεγόταν από τους χωρικούς)⁶. Από τοπογραφική άποψη αξίζει να σημειωθεί ότι το πόλισμα αυτό βρισκόταν σε απόσταση μόλις 2 χλμ. νότια από το αρχαίο πόλισμα «Μόνικοις», που τη θέση του εντοπίσαμε πλάι στο σημ. χωριό Άγιο Πνεύμα⁷, και σε απόσταση περίπου 3 χλμ. ΝΑ από το αρχαίο πόλισμα που εντοπίστηκε πλάι στο σημ. χωριό Ν. Σούλι⁸. Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε απόσταση περίπου 5 χλμ. νότια από το πόλισμα περνούσε ο γνωστός ρωμαϊκός δρόμος Φιλίππων-Ηράκλειος Σιντικής⁹.

Το πόλισμα του «Ζηλιού»—όπως και τα αρχαία πολισματα του Αγίου Πνεύματος και του Ν. Σουλίου—ανήκε ως την εποχή του Τραϊανού στην επικράτεια της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων. Από την εποχή όμως του Αδριανού, οπότε τα ΒΔ όρια της επικράτειάς της περιορίστηκαν στον Αγγίτη ποταμό¹⁰, το πόλισμα ανήκε πια στην επικράτεια της

1. Βλ. P. Perdrizet, Voyage dans la Macédoine Première, BCH 21 (1897) 534.

2. IG XII 9, 813.

3. Βλ. λεπτομέρειες στου Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Η Κοινότης του Αγίου Πνεύματος Σερρών επί τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1971, 95-96 και πίν. 2, όπου τοπογραφικό σκαρίφημα της περιοχής.

4. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, ό.π., 96.

5. Ό.π., 96.

6. Σχετικά με τον αρχαίο αυτό δρόμο βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Ιστορική γεωγραφία, 52.

7. Βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Ιστορική γεωγραφία, 176· του ίδιου, Το λατομείο μαρμάρου, ό.π., 237-239.

8. Βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Ιστορική γεωγραφία, 175-176.

9. Σχετικά με το δρόμο αυτό βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, ό.π., 50-52.

10. Για το πρόβλημα καθορισμού των ΒΔ ορίων της επικράτειας των Φιλίππων βλ. D. Samsaris, Une inscription latine inédite trouvée près des frontières du territoire de la colonie romaine de Philippes, «Klio» (υπό δημοσίευση), όπου προτείνεται, με βάση μια ανέκδοτη λατινική επιγραφή εντοιχισμένη σε σπίτι του χωριού Άγιο Πνεύμα, μια οριστική ίσως λύση του προβλήματος.

κοντινής «Σιρραίων πόλεως» (σημ. πόλης των Σερρών).

Σχετικά με το πόλισμα αυτό δεν είχαμε ως τώρα καμιά απολύτως πληροφορία. Από την επιγραφή όμως που δημοσιεύεται εδώ αντλεί κανείς μερικά χρήσιμα στοιχεία σχετικά με τη σύνθεση του πληθυσμού και τη γλώσσα των κατοίκων του. Συγκεκριμένα πληροφορούμαστε ότι ένα μέρος τουλάχιστον από τον πληθυσμό του πολισματος ήταν Θράκες, που είχαν υποστεί γλωσσικό εξελληνισμό και χρησιμοποιούσαν στα επιτύμβιά τους την ελληνική γλώσσα. Το γεγονός αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αν σκεφτεί κανείς ότι το πόλισμα ανήκε, ως την εποχή του Τραϊανού, στην επικράτεια των Φιλίππων και επομένως οι κάτοικοί του θα μπορούσαν να είχαν υποστεί — τουλάχιστον στη γλώσσα και την ονοματολογία τους — ρωμαϊκές επιδράσεις¹.

Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών

ΔΗΜ. Κ. ΣΑΜΣΑΡΗΣ

1. Για τον ανταγωνισμό της ελληνικής και λατινικής γλώσσας στους Φιλίππους και την επικράτειά τους βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Ο εξελληνισμός της Θράκης, 317 κ.ε.